

Aikuissosiaalityön käsikirja

Anni Partanen | Eija Savelius-Koski

Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen
julkaisusarja 53

2. painos 2025

ISBN 978-952-5441-52-9

ISSN 1458-5375

Tekijät

Anni Partanen

Eija Savelius-Koski

Painopaikka

KTMP

Taitto

Seven-1

Julkaisija

Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus

Rovakatu 3A, 96100 Rovaniemi

ekollega.fi

Sisällys

1. Johdanto	4
2. Asiakkaan osallisuus on avain vaikuttaviin asiakasprosesseihin	4
3. Aikuissosiaalityö tukena eri elämäntilanteissa	6
3.1. Sosiaalihuoltolaki ohjaa tuen tarpeiden tunnistamista	8
3.2. Muut lakiperusteet aikuissosiaalityöhön ohjautumiselle	10
4. Sosiaalihuoltolain mukainen asiakasprosessi	12
4.1. Aikuissosiaalityön asiakkuuden aloittaminen	14
4.2. Erityistä tukea tarvitsevan henkilön määrittely ja omatyöntekijyys	16
4.3. Palvelutarpeen arviointi	18
4.4. Suunnitelmallinen aikuissosiaalityö -palvelut ja päätöksenteko	20
5. Aikuissosiaalityö osana monialaista palveluverkostoa	22
5.1 Aikuissosiaalityön palveluvalikko	24
5.2. Moniammatillinen ja monialainen yhteistyö	26
6. Rakenteellinen sosiaalityö	28
6.1. Rakenteellinen sosiaalityö on keskeinen osa sosiaalityötä	30
Kiitokset	32
Oheiskirjallisuutta ja materiaalia	33

1.

Johdanto

Aikuissosiaalityö on aikuisten, 18–65 vuotiaiden parissa tehtävää sosiaalityötä ja -ohjausta. Se on asiantuntijatyötä, jota toteuttavat virkavastuussa olevat sosiaalihuollon ammattihenkilöt. Asiakkaiden tuen tarpeet liittyvät esimerkiksi toimeentulon, asumisen, työllisyyden, osallisuuden, yksinäisyyden ja riippuvuuksien kysymyksiin. Asiakkaan kanssa työskennellään yhdessä vahvistaen osallisuutta hänen omassa elämässään ja erilaisissa yhteisöissä.

Sosiaalityön tavoitteena on ehkäistä sosiaalisia ongelmia ja syrjäytymistä, mikä puolestaan edistää arjen turvallisuutta. Aikuissosiaalityö on näköalapaikka siihen, mitä yhteiskunnallisissa rakenteissa tapahtuu. Lainsäädännön, palveluiden ja sosiaalityön muutokset ilmenevät joko heti tai pidemmällä aikavälillä asiakkaiden elämäntilanteissa eri tavoin. Muutosten vaikutukset heijastuvat asiakkaiden elämään ja näkyvät usein käytännön sosiaalityössä. Näitä ilmiöitä on tärkeää nostaa esiin ja tietoisuuteen rakenteellisen sosiaalityön keinoin.

Käsikirjan ytimenä on sosiaalihuoltolain mukainen asiakasprosessi, joka nivoutuu asiakasosallisuuteen ja monialaiseen yhteistyöhön. Lisäksi avaamme sosiaalihuollon tuen tarpeita, määräaikoihin perustuvia suunnitelmia, asiakkuuden ohjautumista, erityistä tukea tarvitsevan henkilön määrittelyä sekä rakenteellista sosiaalityötä. Käsikirja on orientoiva, tiivistetty kuvaus keskeisimmistä osa-alueista aikuisten parissa tehtävästä sosiaalityöstä.

Tämän käsikirjan tarkoituksena on tehdä aikuissosiaalityötä näkyväksi asukkaille, asiakkaille, ammattilaisille, toimijoille, opiskelijoille ja päätöksentekijöille. Käsikirja toimii käytännön työn tukena aikuissosiaalityön viranomaistyötä tekeville sosiaalihuollon ammattilaisille. Sitä voidaan hyödyntää myös perehdytyksen tukena.

2.

Asiakkaan osallisuus on avain vaikuttaviin asiakasprosesseihin

Sosiaalityön keskeisenä tavoitteena on vähentää eriarvoisuutta ja edistää osallisuutta. Käytännön työssä on huomioitava asiakkaan oikeus hyvään palveluun ja kohteluun, mahdollisuus osallistumiseen ja vaikuttamiseen omassa asiassaan sekä kielellinen, kulttuurinen ja uskonnollinen tausta. Osallisuuden edistäminen on myös keskeinen osa-alue rakenteellisessa sosiaalityössä. (SHL 1 §, 4 §; Laki asiakkaan asemasta ja oikeuksista)

Asiakasosallisuuden käsite on laaja ja moninainen ja sitä voidaan tarkastella eri näkökulmista, mutta tässä käsikirjassa keskitymme siihen, miten asiakasosallisuutta voi edistää asiakastyössä.

Yksilötyössä asiakasosallisuus tarkoittaa sitä, että asiakas osallistuu omien palvelujensa suunnitteluun ja tavoitteiden asetteluun. Työntekijän velvollisuutena on vahvistaa asiakkaan mahdollisuuksia osallisuuteen huomioiden asiakkaan omat voimavarat. Organisaatiossa tulee olla sellaiset rakenteet ja työkäytännöt, jotka tukevat ammattilaisia vastaamaan yksilökohtaisesti asiakkaiden osallisuuden tarpeisiin.

Käytännön työssä asiakkaan osallisuuden vahvistaminen toteutuu huomioimalla esimerkiksi asiakkaan oikeus saada tietoa hänen tarpeisiinsa vastaavista palveluista. Työskentelyotteessa tärkeää on läpinäkyvyys ja avoimuus. Asiakas osallistuu oman tilanteensa arviointiin ja suunnitelmien tekemiseen ja hänelle lähetetään keskeiset asiakirjat, suunnitelmat ja päätökset. Tärkeää on myös varmistaa, että asiakas ymmärtää asiakirjojen sisällön.

Asiakasosallisuutta voi tukea erilaisilla työskentelytavoilla ja työvälineillä, joita ovat esimerkiksi:

Osallistava dokumentointi

Vuorovaikutusta tukeva työskentelytapa, kuten motivoiva haastattelu

Toimintakyvyn mittarit (Kykyviisari, EuroHIS-8-elämänlaatumittari)

Asiakkaan oma-arvioinnin välineet

Verkostokartta

Pelillistäminen

3.

Aikuissosiaalityö tukena eri elämäntilanteissa

Aikuissosiaalityön palveluiden piiriin tullaan oma-aloitteisesti, läheisten tai ammattilaisten ohjaamana. Taustalla on pääsääntöisesti tuen tarve, joka johtuu eri tavoin haasteellisesta elämäntilanteesta tai äkillisestä kriisistä.

Sosiaalihuoltolaki määrittää tuen tarpeita, joiden perusteella voidaan tarjota sosiaalipalveluita. Tuen tarpeiden tunnistaminen ja havaitseminen on usein haastavaa pirstaleisen palvelujärjestelmän vuoksi. Asiakkaiden elämäntilanteisiin voi liittyä useita yksittäisiä tekijöitä, jotka eri tahoilla asioitaessa eivät välttämättä tule esille. Tämän vuoksi avamme oheisessa taulukossa erilaisia tilannetekijöitä, jotta sosiaalisen tuen tarpeiden tunnistaminen konkretisoituisi.

Sosiaalihuoltolain lisäksi myös muu lainsäädäntö turvaa henkilön ohjautumisen aikuissosiaalityöhön esimerkiksi työttömyyden tai toimeentulotuen tarpeen pitkittymisen yhteydessä. (Katso muut lakiperusteet sosiaalihuoltoon ohjautumiselle. s. 10–11)

3.1. Sosiaalihuoltolaki ohjaa tuen tarpeiden tunnistamista

Sosiaalihuoltolaki velvoittaa eri viranomaisia ja ammattilaisia henkilön tuen tarpeiden tunnistamiseen ja sosiaalihuoltoon ohjaamiseen.

Laissa määritellään tilanteita, joissa sosiaalipalveluita on järjestettävä. Tämä perustuu aina sosiaalihuollon viranomaistyönä tehtävään palvelutarpeen arviointiin ja päätöksen tekoon. Aikuissosiaalityössä lähtökohtana ovat asiakkaan tuen tarpeet, yksilöllisen tilanteen huomiointi sekä palveluiden suunnittelu yhdessä asiakkaan kanssa.

Tuen tarpeita on kuvattu seuraavassa taulukossa. Taulukko on viitteellinen ja sen tavoitteena on tukea työntekijöitä arvioitaessa henkilön erilaisia palvelun tarpeita.

SOSIAALIHUOLLON TUEN TARPEET (SHL 11 §)

TERVEYS JA TOIMINTAKYKY

- Itsestä huolehtiminen
- Heikko toimintakyky
- Arjessa pärjääminen
- Päihteiden väärinkäyttö
- Toiminnalliset riippuvuudet (esim. peli-, seksi- ja netti-.)
- Mielenterveyden ongelmat

TYÖLLISYYS JA OPISKELU

- Toistuvat sairauslomat
- Työkyvyttömyys
- Vaikeudet opinnoissa
- Työn menettäminen
- Pitkittänyt työttömyys

TALOUDELLINEN TILANNE

- Vaikeudet raha-asioissa
- Rahat eivät riitä perustarpeisiin
- Velkaantuminen

KRIISITILANTEET

- Elämäntilanteeseen liittyvät kriisit, esim. erotilanne
- Oma tai läheisen vakava sairaus tai vammautuminen
- Läheisen kuolema
- Onnettomuudet
- Tulipalo
- Rikoksen uhriksi joutuminen

UHKA SYRJÄYTYÄ

- On vaarassa joutua tai joutunut sosiaalisten suhteiden ulkopuolelle
- Yhteisöjen puuttuminen
- Vaikeudet ihmissuhteissa
- Kiusaaminen ja syrjinnän kohteeksi joutuminen
- Radikalisoituminen ja ekstremismi

VÄKIVALTA TAI SEN UHKA

- Lähisuhde- tai perheväkivalta
- Kaltoinkohtelu tai heitteillejätö
- Taloudellinen väkivalta
- Fyysinen väkivalta
- Henkinen väkivalta
- Sosiaalinen väkivalta
- Eron jälkeinen uhkailu ja vaino
- Seksuaalinen väkivalta
- Kunniaväkivalta

ASUMISEEN LIITTYVÄ TUEN TARVE

- Asunnon puute
- Asunnottomuuden uhka erilaisissa elämäntilanteissa (esimerkiksi vankilasta vapautuminen)
- Puutteet asuinolosuhteissa
- Terveysteen liittyvät asumisen haasteet (esim. esteettömyys)
- Turvallisuuteen liittyvät asumisen haasteet (esim. lähisuhdeväkivalta)

3.2. Muut lakiperusteet aikuissosiaalityöhön ohjautumiselle

Aikuissosiaalityön asiakkuuteen ohjautuminen tapahtuu asiakaskohtaamisissa havaittujen tuen tarpeiden lisäksi myös lakisääteisten määräaikojen ja kriteerien perusteella. Keskeisimmät ohjaavat lait näissä tilanteissa sosiaalihuoltolain rinnalla ovat:

- laki toimeentulotuesta,
- laki kuntouttavasta työtoiminnasta,
- laki työllistymisen monialaisesta edistämisestä sekä
- laki kotoutumisen edistämisestä.

Asiakkaalla on oikeus sosiaalihuoltolain mukaiseen palvelutarpeen arviointiin toimeentulotuen perusosan alentamisen sekä täydentävän ja ehkäisevän toimeentulotuen hakemisen yhteydessä. Näissä tilanteissa tulee arvioida asiakkaan asian kiireellisyys sekä huomioida asiakkaan oikeus sosiaalihuollon ammattihenkilön kanssa käytävään keskusteluun lakisääteisissä määräajoissa.

Työttömyyden pitkittyessä lakisääteiset määräajat ohjaavat viranomaisia:

- aktivointisuunnitelman laatimiseen,
- kuntouttavan työtoiminnan käynnistämiseen,
- työllistymistä edistävään monialaiseen palvelutarpeen arviointiin,
- monialaisen työllistymissuunnitelman laadintaan.

Arvio siitä, mikä edellä mainituista toimenpiteistä tai suunnitelmista vastaa asiakkaan tilanteeseen perustuu asiakkaan tuen tarpeisiin ja palvelutarpeen arviointiin. Asiakkaalle oikea-aikaisia ja ensisijaisia palveluita voivat olla sosiaalihuoltolain mukaiset palvelut. (Katso aikuissosiaalityön palveluvalikko s. 24–25.)

Aikuissosiaalityössä voidaan kohdata myös kotoutumisvaiheessa olevia asiakkaita, jolloin on otettava huomioon yhteistyö kunnan ja kotoutumis- ja työllisyyspalveluiden kanssa.

Ohessa on kuvattu keskeiset lakiperusteet aikuissosiaalityöhön ohjaamiselle.

4.

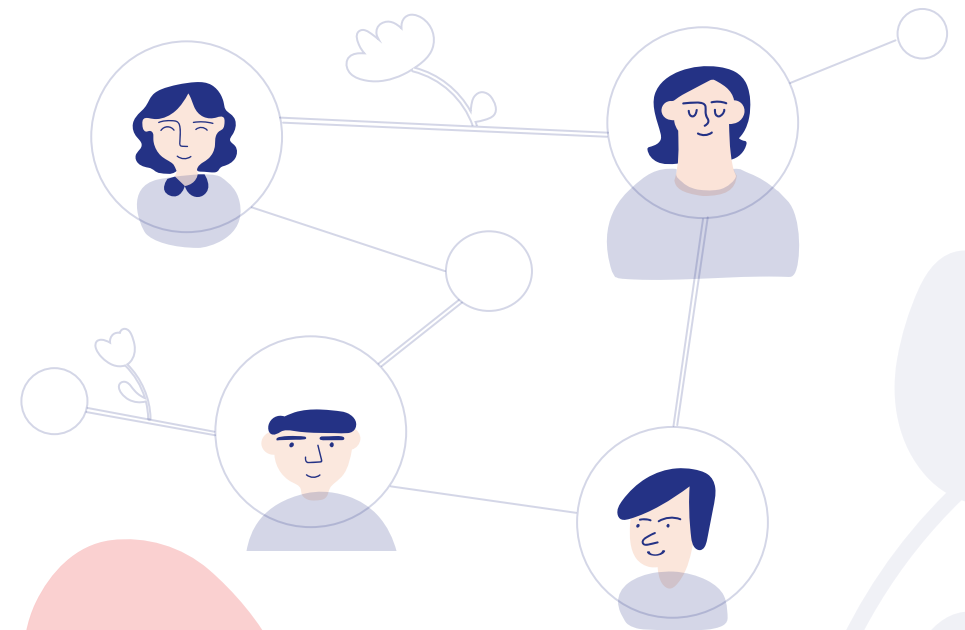
Sosiaalihuoltolain mukainen asiakasprosessi

Sosiaalihuoltolain mukainen asiakasprosessi vahvistaa asiakkaiden yhdenvertaista ja tasa-arvoista kohtelua sekä tukee ja ohjaa työntekijöitä yhdenmukaisissa työskentelyprosesseissa.

Tässä osassa avataan asiakkuuden aloittamiseen liittyviä toimenpiteitä, palvelutarpeen arviointia sekä asiakassuunnitelmaprosessia. Lisäksi osiossa jäsennetään erityistä tukea tarvitsevan henkilön määrittelyä, joka on huomiotava koko sosiaalihuoltolain mukaisen asiakasprosessin ajan.

Asiakkaan erityisen tuen tarve määrittää sosiaalityössä ammattilaisten välistä työnjakoa. Näissä asiakastilanteissa henkilön omatyöntekijänä toimii sosiaalityöntekijä.

Työskentelyä raamittaa dokumentointi, kirjaamiseen liittyvät ohjeistukset ja erilaiset asiakirjarakenteet, jotka tulee huomioida asiakasprosessissa.

4.1. Aikuissozialityön asiakkuuden aloittaminen

Henkilön sosiaalihuollon tarvetta arvioidaan saapuneen hakemuksen, yhteydenoton tai ilmoituksen perusteella (SHL 35 §).

- Sosiaalihuoltolain mukaisen hakemuksen asiakas tekee pääsääntöisesti itse. Toisinaan edunvalvoja tai muu valtuutettu voi tehdä sen henkilön puolesta.
- Sosiaalihuoltolain mukainen yhteydenotto tuen tarpeesta on tehty asiakkaan suostumuksella yhteistyössä tai asiakas ottaa itse yhteyttä sosiaalihuoltoon.
- Sosiaalihuoltolain mukainen ilmoitus voidaan tehdä ilman henkilön suostumusta, mikäli hän on ilmeisen kykenemätön vastaamaan omasta huolenpidostaan, terveydestään tai turvallisuudestaan ja suostumusta yhteydenottoon ei saada.

Sosiaalihuoltolaki velvoittaa eri ammattilaisia ja toimijoita ohjaukseen, neuvontaan, yhteydenoton ja ilmoituksen tekemiseen. Tämä koskee muun muassa seuraavien tahojen ammattihenkilöitä: sosiaali- ja terveydenhuolto, opetus- ja liikuntatoimi, päivähoido, pelastuslaitos, hätäkeskus, tulli, poliisi, rikosseuraamuslaitos, työ- ja elinkeinoviranomainen, Kansaneläkelaitos, ulosottoviranomainen. Ilmoitusvelvollisuus koskettaa myös muita tahoja (Katso kuva palveluverkosto s. 27).

Kiireellisyysarvio

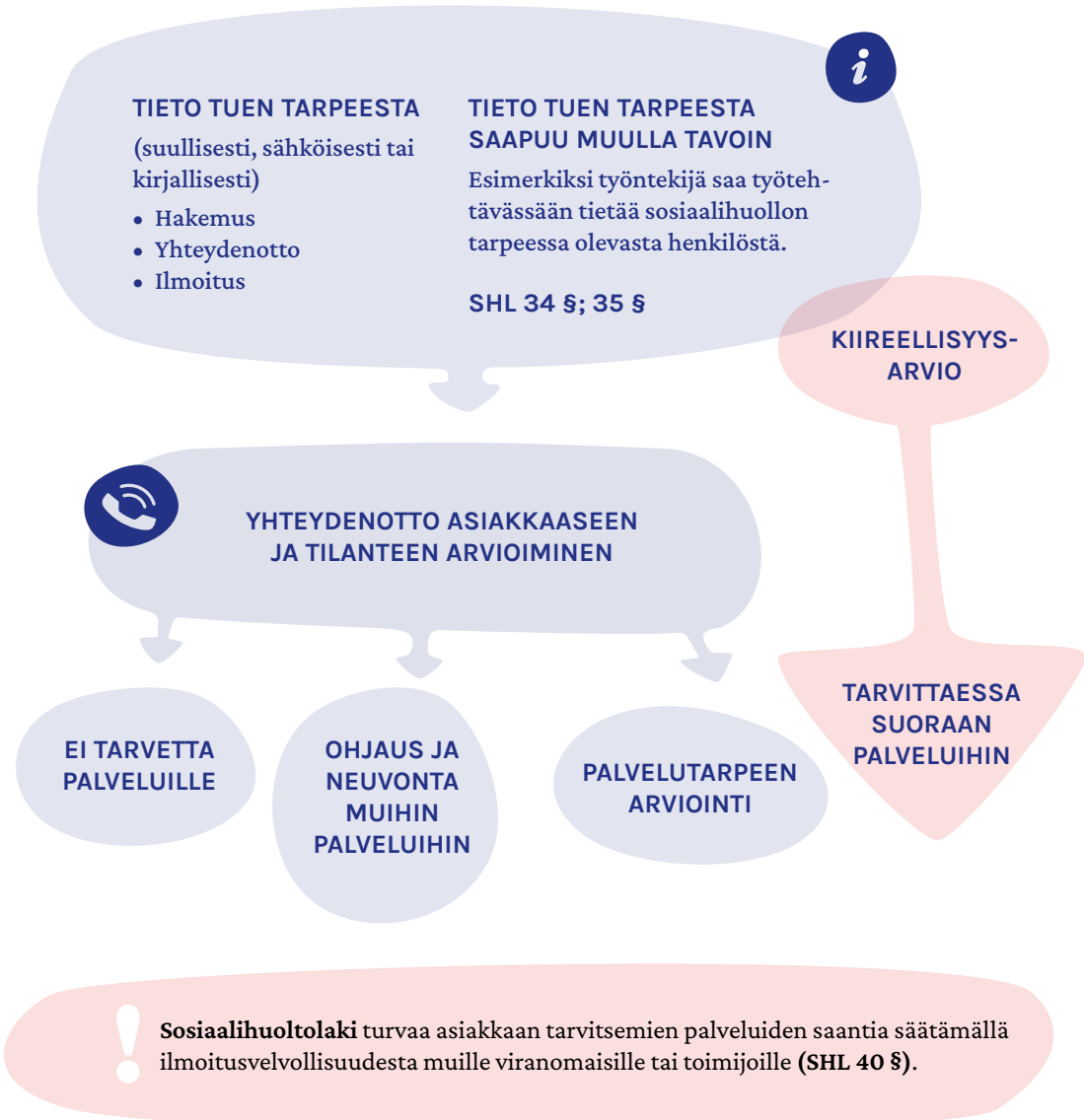
Kun sosiaalihuoltoon tulee tieto tuen tarpeesta olevasta henkilöstä, kiireellisen avun tarve on arvioitava välittömästi ja henkilön tarvitsemat välttämättömät palvelut on järjestettävä heti. Kiireellisen sosiaalipalvelun tarpeesta voi olla esimerkiksi:

- asianmukaista hoivaa vaille jäänyt lapsi,
- alaikäinen nuori ongelmineen,
- päihteiden käytön johdosta nopeasti hoitoa tarvitseva henkilö,
- vanhus, jonka kunto äkillisesti heikkenee,
- lähisuhde- ja perheväkivaltaa kokenut henkilö sekä
- vaara- ja uhkatilanteet sekä onnettomuudet.

Asiakkuuden ohjautuminen

Asiakkaan tilannetta ja tuen tarvetta arvioidaan yhdessä asiakkaan kanssa ja sovitaan asiassa etenemisestä. Mikäli ohjaus ja neuvonta muihin palveluihin tai muiden toimijoiden tarjoamaan tukeen ei ole riittävää, aloitetaan palvelutarpeen arviointi.

Jos asiakkaan tarpeisiin ei voida vastata vain sosiaalihuollon keinoin, on sosiaalihuollon vastuulla ottaa asiakkaan suostumuksella yhteyttä siihen viranomaiseen tai toimijaan, joka pystyy vastaamaan asiakkaan palvelutarpeeseen (SHL 40 §).

4.2. Erityistä tukea tarvitsevan henkilön määrittely ja omatyöntekijyys

Aikuissosiaalityön asiakkaat ovat usein erityisen tuen tarpeessa olevia henkilöitä, joilla on erityisiä vaikeuksia hakea ja saada tarvitsemiaan sosiaali- ja terveystalvveluja sekä muiden toimijoiden tarjoamaa tukea. Erityisen tuen tarpeessa olevat asiakkaat voivat jäädä havaitsematta, koska he eivät itse välttämättä hakeudu palvelujen piiriin. Olennaista on siis tunnistaa asiakkaat, joilla on riski jäädä kokonaan palveluiden ulkopuolelle. Toisaalta asiakkaiden erityisen tuen tarve voi muodostua myös palvelujärjestelmässä olevien puutteiden tai monimutkaisuuden vuoksi. (SHL 3 §.)

Miksi erityisen tuen tarpeen määrittely on tärkeää?

Sosiaalihuoltolain tarkoituksena on turvata kaikkein haavoittuvimmassa asemassa olevien asiakkaiden oikeudet erityiseen huolenpitoon. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että vaikeassa elämäntilanteessa olevat henkilöt saavat tarvitsemansa avun ja tuen.

Sosiaalihuoltolaki velvoittaa hyvinvointialueita seuraamaan yhteistyössä kunnan toimijoiden kanssa erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden hyvinvointia. Palveluja annettaessa ja niitä kehitettäessä on kiinnitettävä erityistä huomiota erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden tarpeisiin ja toivomuksiin. (SHL 8 §.) (Katso luku 6. Rakenteellinen sosiaalityö.)

Miten arviota tehdään?

Erityisen tuen tarvetta tulee arvioida yhdessä asiakkaan kanssa läpi asiakasprosessin ja se voi vaihdella asiakkaan tilanteen muuttuessa. Seuraavassa kuvassa on konkreettisia tekijöitä, joita voi hyödyntää erityisen tuen tarpeen arvioinnissa.

Omatyöntekijyys

Omatyöntekijän rooli on koordinoita, yhteensovittaa, seurata ja arvioida asiakkaan edun mukaista ja suunnitelmallista palvelukokonaisuutta. Erityisen tuen tarpeessa olevien asiakkaiden kanssa työskennellessä on kiinnitettävä erityistä huomiota asiakkaan osallisuuteen ja joustavien palveluyhdistelmien löytämiseen. Erityistä tukea tarvitsevan henkilön omatyöntekijänä toimii sosiaalityöntekijä. (SHL 42 §.)

ERITYISEN TUEN TARVETTA MÄÄRITTÄVIÄ TEKIJÖITÄ AIKUISSOSIAALITYÖSSÄ

ASIAKKAAN TILANTEeseen LIITTYVÄT TEKIJÄT

- Useampi sairaus tai vamma
- Diagnosimaton sairaus
- Useammasta eri syystä johtuva tuen tarve (esim. talous, ihmissuhteet, toimintakyky)
- Tilanne, jossa suuri avun tarve aiheuttaa uupumusta ja vaikeutta päästä tarvittavien palvelujen piiriin
- Asiakas ei toimintakykynsä vuoksi pysy tarvitsemiensa palveluiden piirissä
- Erilaiset kriisit, lähisuhdeväkivalta
- Päihteet
- Asunnottomuus

PALVELUJÄRJESTELMÄÄN LIITTYVÄT TEKIJÄT

- Palvelujärjestelmän toimimattomuus ja esimerkiksi haasteet moniammatillisessa tai monialaisessa yhteistyössä
- Asiakkaan tilanteeseen sopimattomat palvelut
- Palvelut eivät ole riittäviä vastaamaan asiakkaan tarpeisiin
- Asiakas on palvelutarpeeseensa nähden väärässä palvelussa

4.3. Palvelutarpeen arviointi

Palvelutarpeen arviointi on vuorovaikutteinen prosessi. Henkilöllä on oikeus saada palvelutensa arvioitua kokonaisvaltaisesti ja ilman aiheetonta viivytystä. Työn organisoinnissa on kiinnitettävä huomiota eri ikäisten asiakkaiden ja erilaisten asiakasryhmien yhdenvertaisuuden ja oikeudenmukaisuuden toteutumiseen. On tärkeä huomioida, että työkäytännöt ovat selkeitä kiireellisten ja päivystyksellisten tilanteiden arvioimisessa alueellisissa rakenteissa.

Tavoite

Palvelutarpeen arvioinnin tavoitteena on selvittää ja tunnistaa aikuisen tuen tarpeet, elämän-tilanne ja niihin vaikuttavat hyvinvoinnin riskitekijät. Sosiaalihuoltolaki määrittää tuen tarpeita ja niitä on kuvattu sivulla 8-9. (Sosiaalihuollon tuen tarpeet)

Toteutus

Arviointi alkaa kun tieto tuen tarpeesta tulee sosiaalihuoltoon. Laadukas palvelutarpeen arviointi voi olla itsessään jo riittävä interventio asiakkaan tilanteeseen tai asiakkuuden jatkuessa se antaa raamit suunnitelmalliseen työskentelyyn. Palvelutarpeen arvioinnin lopputulema voi olla myös, että sosiaalihuollon palveluille ei ole tarvetta, mutta muiden toimijoiden palvelut vastaavat asiakkaan tarpeisiin.

Arviointi toteutetaan yhdessä asiakkaan, tarvittavien ammattilaisten ja toimijoiden kanssa. On tärkeää huomioida myös asiakkaan itsensä määrittelemä toimija- ja läheisverkosto. Verkoston kokoamisesta vastaa arvioinnista vastaava työntekijä ja tarvittaessa hän voi velvoittaa muita ammattilaisia yhteistyöhön.

Kesto

Palvelutarpeen arviointi on aloitettava kaikkien osalta viipymättä ja se toteutetaan asiakkaan tarvitsemassa laajuudessa. Lain vaatimus on, että sosiaalihuollon päätökset on pantava toimeen kolmen kuukauden sisällä siitä kun asia on tullut vireille. Tämä aikajänne määrittää myös palvelutarpeen arvioinnin prosessin kestoa, joka on maksimissaan kolme kuukautta.

Kuka toteuttaa

Palvelutarpeen arvioinnin toteuttamisesta vastaa virkasuhteessa oleva sosiaalihuollon ammattihenkilö. Erityistä tukea tarvitsevan henkilön palvelutarpeen arvioinnista vastaa aina sosiaalityöntekijä. Mikäli erityisen tuen tarve ilmenee vasta palvelutarpeen arvioinnin aikana, on sosiaalityöntekijän saatettava arviointi loppuun.

Jos asiakas vaatii palvelutarpeen arviointia, mutta sosiaalihuollon ammattihenkilö näkee sen tarpeettomana, on siitä annettava asiakkaalle muutoksenhakukelpoinen päätös.

Palvelutarpeen arviointi voidaan jättää tekemättä vain silloin, kun sen tekeminen on ilmeisen tarpeetonta. Näissä tilanteissa tekemättä jättäminen täytyy perustella. Selkeä tilanne voi olla esimerkiksi, kun vastaavanlainen palvelutarpeen arviointi on hiljattain tehty, eikä tilanne ole oleellisesti muuttunut.

4.4. Suunnitelmallinen aikuissosiaalityö – palvelut ja päätöksenteko

Suunnitelmallinen aikuissosiaalityö on muutokseen tähtäävää työtä yhdessä asiakkaan ja hänen verkostonsa kanssa. Työskentelyä jäsentää se, että asiakkaan tilannetta, palveluiden tarvetta ja vaikuttavuutta arvioidaan sovituin määräajoin. Aikuissosiaalityön asiakkuuden kesto ja asiakassuunnitelman päivittämisen tiheys vaihtelevat asiakkaan tilanteen mukaan.

Asiakkuuden suunnittelu

Asiakasprosessin suunnittelusta ja koordinoinnista vastaa omatyöntekijä. Suunnitteluvaiheessa on tärkeää mahdollistaa asiakkaan osallisuus, määritellä työskentelyn tavoitteet ja koota asiakkaan tarpeiden mukainen verkosto.

Asiakassuunnitelman laatiminen, toteutus, seuranta ja arviointi

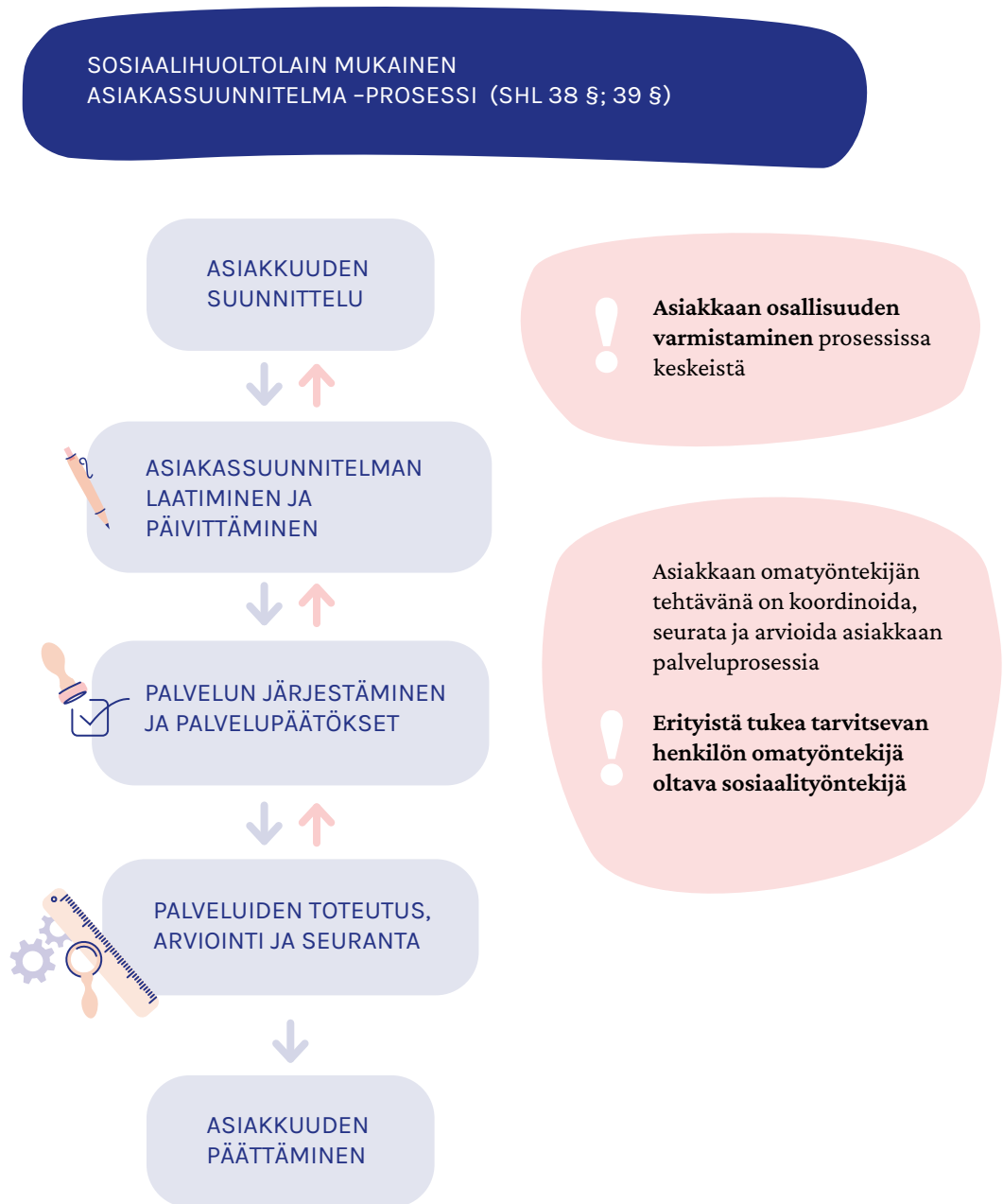
Asiakassuunnitelma on keskeinen asiakirja, jossa määritellään työskentelyn tavoitteet ja jolla arvioidaan asiakkaan palveluiden ja tuen tarvetta, kestoja ja vaikuttavuutta. Kattava palvelutarpeen arviointiasiakirja tukee asiakassuunnitelman tekemistä. Se tulee tarkistaa säännöllisesti, etenkin silloin, kun asiakkaan tilanteesta tapahtuu muutoksia. Palveluiden toteutumista, vaikuttavuutta ja oikea-aikaisuutta arvioidaan niin kauan kuin suunnitelmallinen työskentely kestää.

Asiakkaan osallisuuden ja työskentelyn vaikuttavuuden näkökulmasta on tärkeää, että suunnitelma käydään asiakkaan kanssa lävitse ja siihen tehdään tarvittavat muutokset ja täydennykset. Suunnitelmaan on kirjattava myös mahdolliset eriävät näkemykset.

Suunnitelman laatimista, toteuttamista ja arviointia tukee AVAIN-mittari. Mittarin avulla työikäisten asiakassuunnitelmaan kirjataan, millaisia tavoitteita yhdessä asiakkaan kanssa asetetaan, millä menetelmillä ja palveluilla asiakasta autetaan ja millaiset tilannetekijät vaikuttavat asiakkaan tavoitteisiin pääsyä.

Palvelun järjestäminen

Palveluita järjestettäessä on tehtävä palvelupäätökset, joissa on muutoksenhakumahdollisuus ja huomioitava, että asiakkaalla on oikeus saada päätös myös silloin, kun palveluita ei myönnetä. (Katso s. 24, aikuissosiaalityön palveluvalikko.)

5.

Aikuissosiaalityö osana monialaista palveluverkostoa

Sosiaalityön keskeinen tehtävä on hahmottaa asiakkaan kannalta tarkoituksen mukaiset palvelut, sekä koordinoi da ja yhteensovittaa hänen tarvitsemansa palvelukok onaisuus.

Kun asiakkaalla on monenlaista tuen tarvetta, asiak kaalle kootaan hänen tarpeidensa mukainen palveluiden kokonaisuus. Monialaisessa yhteistyössä sosiaalihuollon ammattilaisella on pääsääntöisesti koordinoiva rooli.

Aikuissosiaalityössä sovelletaan erilaisia sosiaalityön menetelmiä ja orientaatioita, jotka tukevat suunnitelmal lisen, vaikuttavan ja asiakaslähtöisen asiakasprosessin toteuttamista. Tämän lisäksi asiakkaalle voidaan tarjota sosiaalihuoltolain mukaisia palveluita tai toimenpiteitä.

Tämän kokonaisuuden tarkoituksena on kuvata aikuis- sosiaalityön asiakkaiden keskeisimmät sosiaalipalvelut sekä monialainen palveluverkosto.

5.1 Aikuissosiaalityön palveluvalikko

SOSIAALITYÖ (SHL 15 §)

- Asiakas- ja asiantuntijatyötä, jonka tavoitteena on **rakentaa asiakkaan tarpeiden mukainen sosiaalisen tuen palvelukokonaisuus**
- Palvelukokonaisuuden yhteensovittaminen muiden toimijoiden tarjoaman tuen kanssa sekä
- palveluiden toteutumisen ohjaaminen, seuranta ja vaikuttavuuden arviointi

SOSIAALITYÖN MENETELMÄT JA ORIENTAATIO

- Taloussosiaalityö
- Voimavaralähtöinen sosiaalityö
- Yhteisösosiaalityö
- Verkostotyö
- Ryhmätyö
- Rakenteellinen sosiaalityö
- Etsivä sosiaalityö
- Yksilökohtainen sosiaalityö

SOSIAALIOHJAUS (SHL 16 §)

- Asiakkaan tarpeiden mukaista ohjausta, neuvontaa ja tukea palvelujen käytössä
- Yhteistyötä eri tukimuotojen yhteensovittamisessa
- Elämänhallinnan ja toimintakyvyn vahvistamista

KUNTOUTTAVA TYÖTOIMINTA (shl 14 §; Laki kuntouttavasta työtoiminnasta)

- Aktivointisuunnitelmaan perustuva palvelu
- Henkilön elämänhallinnan parantaminen
- Työllistymisedellytyksien luominen

Näistä palveluista asiakkaalla on oikeus saada palvelupäätös, josta on muutoksenhakuoikeus

TÄYDENTÄVÄ TOIMEENTULOTUKI (SHL 14 §; ToTul 7c §)

- Harkinnanvarainen tuki, joka myönnetään erityisistä tarpeista tai olosuhteista johtuviin menoihin

EHKÄISEVÄ TOIMEENTULOTUKI (SHL 14 §; TOTUL 8 §)

- Harkinnanvarainen tuki, joka myönnetään edistämään sosiaalista turvallisuutta, omatoimista suoriutumista, ehkäisemään syrjäytymistä ja pitkäaikaista riippuvuutta toimeentulotuesta

SOSIAALINEN LUOTOTUS (SHL 14 §; Laki sosiaalisesta luototuksesta)

SOSIAALINEN KUNTOUTUS (SHL 17 §)

- Sosiaalityön ja sosiaaliohjauksen keinoin annettavaa tehostettua ja tavoitteellista tuki
- Sosiaalisen toimintakyvyn ja kuntoutustarpeen selvittäminen
- Kuntoutusneuvonta ja -ohjaus sekä tarvittaessa kuntoutuspalveluiden yhteensovittaminen
- Ryhmätoiminta ja tuki sosiaaliin vuorovaikutussuhteisiin
- Muut tarvittavat sosiaalista kuntoutusta edistävät toimenpiteet

TILAPÄINEN ASUMINEN (SHL 21 §)

- Henkilölle, joka tarvitsee lyhytaikaista kiireellistä apua asumisen järjestämiseen

TUETTU ASUMINEN (SHL 21 A §)

- Henkilölle, joka tarvitsee lyhytaikaista kiireellistä apua asumisen järjestämiseen
- Itsenäistä asumista, jota tuetaan sosiaaliohjauksella
- Järjestetään henkilölle, joka erityisestä syystä tarvitsee tukea itsenäiseen asumiseen tai siihen siirtymisessä

ASIAKKAAN TARVITSEMAT MUUT PALVELUT

PÄIHDE- JA RIIPPUVUUSTYÖ (SHL 24 §)

- Raskaana olevan henkilön on saatava välittömästi riittävät päihde- ja riippuvuustyönsuojelut (Huom! Ennakollinen lastensuojeluilmoitus)
- Sosiaalihuollon on suunniteltava ja toteutettava palvelut siten, että ne muodostavat toimivan kokonaisuuden sosiaali- ja terveydenhuollon sekä ehkäisevän päihdetyön kanssa

ERITYISET PALVELUT PÄIHDE- JA RIIPPUVUUSTYÖSSÄ (SHL 24 a §; SHL 24 b §)

- Avo- ja laitospalvelut päihde- ja riippuvuuspalvelut
- Päiväkeskus päihdetyön erityisenä palveluna

MIELENTERVEYSTYÖ (SHL 25 §; SHL 25 a §)

- Sosiaalihuollon mielenterveystyöllä tarkoitetaan erityisesti psyykkisestä toimintakyvyn heikkenemisestä johtuvaan tuen tarpeeseen kohdennettuja palveluja. Sellaisina on järjestettävä ainakin asumis- ja palvelu- ja niiden yhteydessä annettavaa sosiaaliohjausta, sosiaalityötä ja sosiaalista kuntoutusta

- Esimerkiksi tukipalvelut (SHL 19 §) ja liikkumista tukevat palvelut (SHL 23 §) sekä palvelu taloudellisen toimintakyvyn edistämiseksi (SHL 14 §)

5.2. Moniammatillinen ja monialainen yhteistyö

Lainsäädäntö velvoittaa ja mahdollistaa yhteistyön tekemisen

Aikuissosiaalityössä työskennellään moniammatillisesti ja monialaisesti verkostoissa. Yhteistyötä määritellään lainsäädännössä laajasti. Tällä turvataan henkilöiden ohjautuminen sosiaalihuollon palveluiden piiriin erilaisissa sosiaalisen tuen tarpeissa. Monialaisuus läpileikkaa kaikki aikuissosiaalityön palveluprosessit. (SHL 41 §.)

Lähtökohtaisesti moniammatillinen ja monialainen yhteistyö perustuu asiakkaan suostumukseen ja sitä toteutetaan yhdessä asiakkaan kanssa. Asiakastyössä voi kuitenkin tulla vastaan tilanteita, jolloin on oltava yhteydessä eri viranomaisiin salassapitosäännösten estämättä, silloin kun asiakkaan oma tai yleinen turvallisuus sitä vaatii (Laki asiakkaan asemasta ja oikeuksista 17 §).

Moniammatillisuus ja monialaisuus

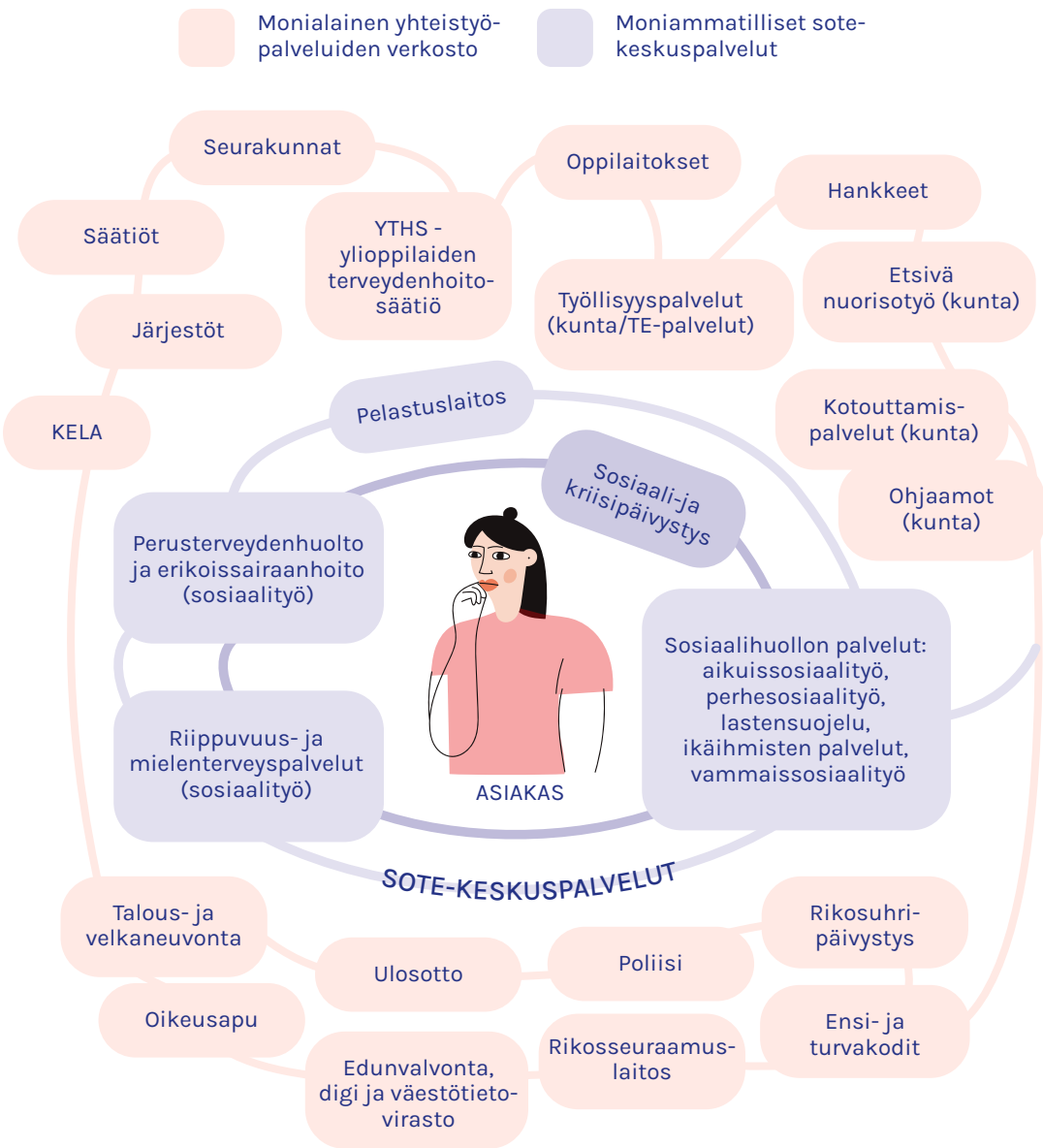
Moniammatillisuudella tarkoitetaan tässä yhteydessä sosiaali- ja terveydenhuollon eri ammattilaisten välistä yhteistyötä. Asiakkaan tarve ohjaa yhteistyön syvyyttä. Monialainen yhteistyö tarkoittaa puolestaan eri organisaatioiden ammattilaisten ja toimijoiden välistä yhteistyötä.

Sosiaalityöllä on monialaisessa työskentelyssä merkittävä rooli palveluiden koordinoinnissa ja yhteensovittamisessa. Tämä korostuu erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden kanssa työskennellessä. Erityisen tuen tarpeen määrittelystä on kerrottu tarkemmin käsikirjan sivulla 16.

Palveluiden moniammatillinen ja monialainen verkosto aikuissosiaalityön näkökulmasta

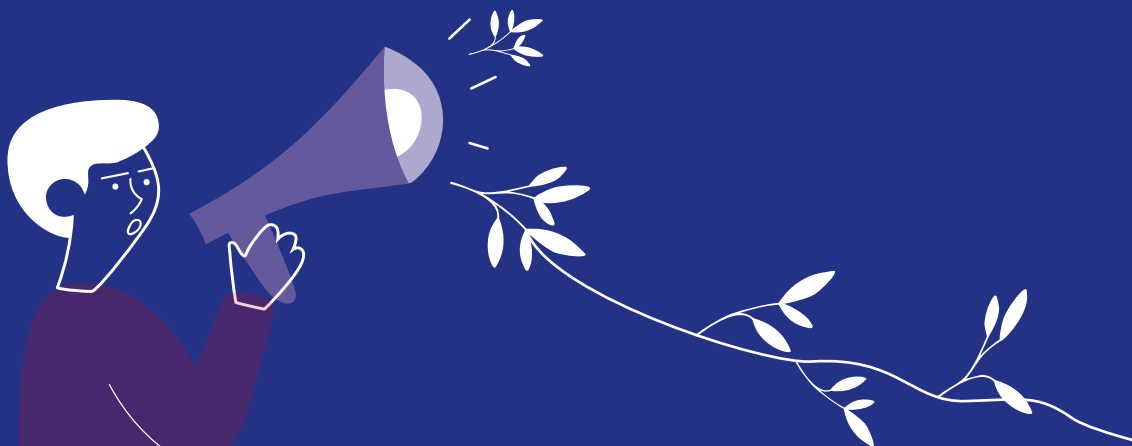
Seuraavalla sivulla on esimerkkikuvaus palveluista, organisaatioista ja toimijoista, jotka koskettavat aikuisten parissa tehtävää työtä. Tavoitteena on hahmottaa laajaa kokonaisuutta, joka vastaa aikuisväestön palvelutarpeisiin.

MONIAMMATILLINEN JA MONIALAINEN TOIMIJAVERKOSTO ASIAKKAAN TUKENA

6.

Rakenteellinen sosiaalityö

Rakenteellinen sosiaalityö on jokaisen sosiaali-
huollon ammattilaisen tehtävä myös aikuissosiaali-
työssä. Sen toteutumista tukee selkeä rakenteellisen
sosiaalityön toteuttamissuunnitelma hyvinvointi-
alueilla.

6.1. Rakenteellinen sosiaalityö on keskeinen osa sosiaalityötä

Sosiaalihuoltolain mukaan (SHL 7 §) rakenteellisella sosiaalityöllä on huolehdittava sosiaalista hyvinvointia ja sosiaalisia ongelmia koskevan tiedon välittymisestä ja sosiaalihuollon asiantuntemuksen hyödyntämisestä hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseksi.

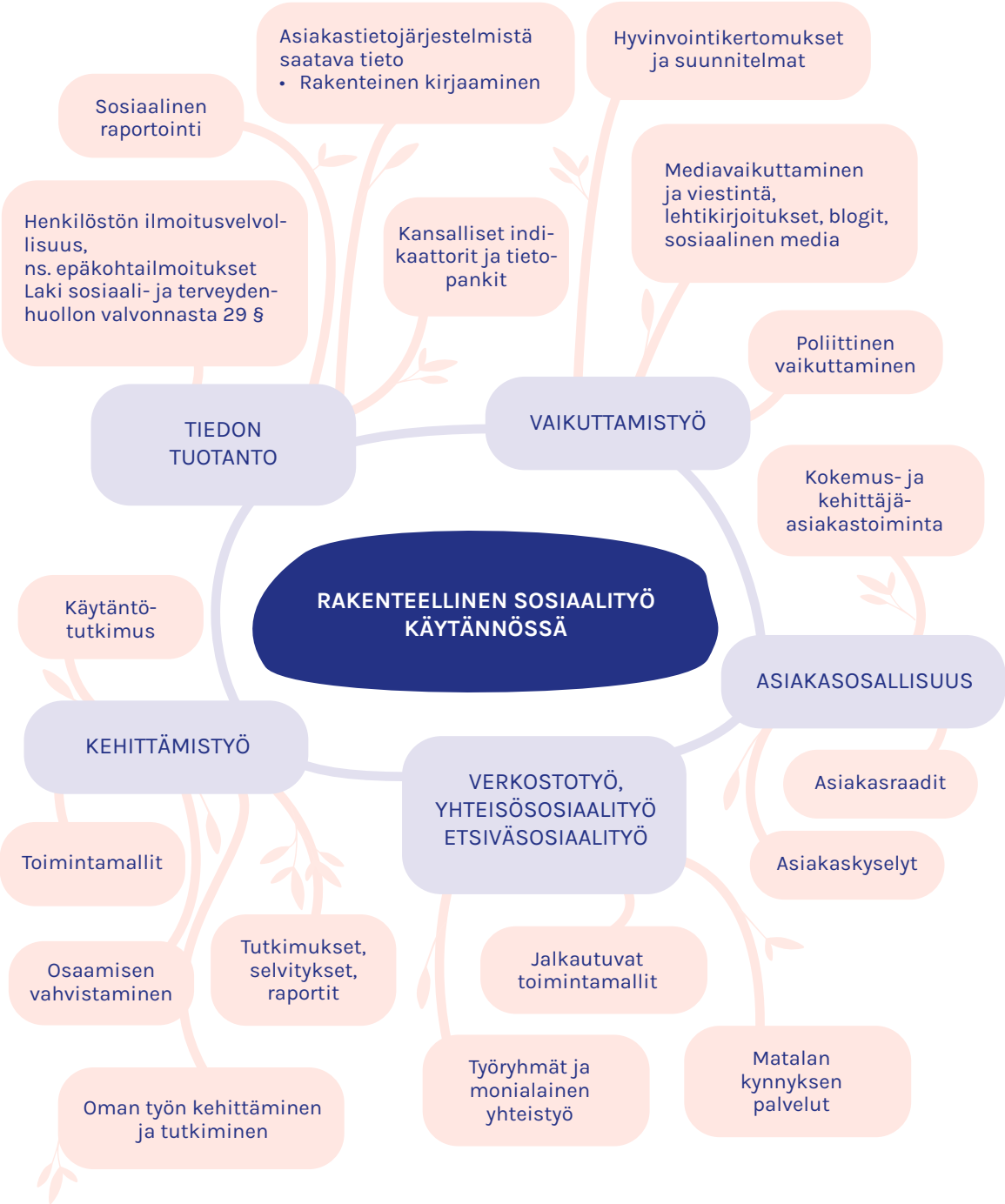
Rakenteellinen sosiaalityö on systemaattista tiedon keräämistä sekä tietoon perustuvien tavoitteellisten kehittämistoimien sekä toimenpide-ehdotusten tekemistä. Sillä tavoitellaan asiakkaiden hyvinvoinnin ja osallisuuden vahvistamista omassa elämässään sekä osana erilaisia yhteisöjä ja ryhmiä.

Rakenteellista sosiaalityötä toteutetaan vaikuttavimmillaan yhdessä asiakkaiden, eri toimijoiden ja verkostojen kanssa

Käytännössä sosiaalihuollon ammattilaiset voivat toteuttaa rakenteellista sosiaalityötä esimerkiksi toimimalla ja vaikuttamalla erilaisissa verkostoissa, tekemällä sosiaalista raportointia tai osallistumalla erilaiseen kehittämistoimintaan. Asiakkaiden ääni ja asiakkaiden näkökulma on keskiössä myös rakenteellisessa sosiaalityössä.

Rakenteellisen sosiaalityön menetelmät ja toimintatavat liittyvät tiedon tuotantoon, vaikuttamiseen, asiakasosallisuuden rakenteisiin, monialaiseen yhteistyöhön sekä kehittämistoimintaan. Nämä osa-alueet ovat vahvasti kytköksissä toisiinsa.

Oheinen kaavio on viitteellinen kuvaus rakenteellisesta sosiaalityöstä käytännössä. Sen tavoitteena on tukea ammattilaisia rakenteellisen sosiaalityön toteuttamisessa arjen työssä.

KIITOKSET

Kirjan sisällössä on pyritty huomiomaan aikuissosiaalityön käytännön kentältä nousseet tarpeet viimeaikaisten selvitysten, kartoitusten ja tutkimusten valossa. Tarve aikuissosiaalityön näkyväksi tekemiselle ja jäsentämiselle on tullut esille myös Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen kehittämistyössä. Käsikirjaa on työstetty osana Tulevaisuuden sote-keskus-hankkeen kehittämistyötä yhteistyössä Rakenteellinen sosiaalityö Lapissa (ESR) –hankkeen kanssa (2020–2022).

Olemme saaneet tukea materiaalin koostamisessa muilta hankkeen asiantuntijoilta sekä Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen kehittäjäasiakkailta ja työntekijöiltä. Käsikirjan työstämisessä on hyödynnetty myös eri sosiaali- ja terveydenhuollon hankkeissa tehtyjä mallinnuksia, jotka ovat antaneet hyvän tuen kirjan rakenteelle. Kiitokset kuuluvat näiden mallien kehittämistyössä mukana olleille hanketyöntekijöille, asiakkaille, käytännön työntekijöille sekä tutkijoille eri puolilla Suomea.

Lainsäädännöllisen osuuden tarkistamisesta kiitämme OTM Saara Tuularia Lapin yliopistosta.

OHEISKIRJALLISUUTTA JA MATERIAALIA

- Asiakaslaki: Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000
- Helttunen, Erja & Kukkohovi, Sari & Magga, Kristiina & Pippola, Anu & Savellius-Koski, Eija & Wiens, Varpi 2017: Monialaisen yhteistyön ABC. Toimintamalli sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastyöhön paljon tukea tarvitsevien tai useita palveluita käyttävien asiakkaiden kanssa. https://lapitoy.sharepoint.com/:b:/s/Virtu-tiedostomateriaali/EWiv8JxDCUZPqHz8yZcJo70BFGUEcAtg-NNPI7_zBMDIMmg?e=hXlCB5
- Kivipelto, Minna & Tanner, Niina 2023: Aikuissosiaalityö sote-uudistuksessa -kyselyn tulokset. <https://www.julkari.fi/handle/10024/145956>
- Kohti vaikuttavaa aikuissosiaalityötä hyvinvointialueilla: politiikkasuositukset. AIKUMETOD-tutkimushanke. Aikuissosiaalityön menetelmien vaikuttavuus –tutkimushanke. (Jyväskylän yliopisto, Kokkola yliopistokeskus, Chydenius, 2022) <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/85932/aikumedod-4-kohti-vaikuttavaa-aikuissosiaalityota-hyvinvointialueilla.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Kyllönen, Henriikka & Niemi-Weckström, Anu & Turunen, Katri 2022: Palvelutarpeen arvioinnin ytimessä. <https://lapitoy.sharepoint.com/:b:/s/Virtu-tiedostomateriaali/EULSnCQ5fwRjtSRJlMblKFYBmKxvVXQqMPOgpJlNYs8rbw?e=Wrw9bZ>
- Laki kotoutumisen edistämisestä 681/2023
- Laki kuntouttavasta työtoiminnasta 189/2001
- Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000
- Laki sosiaalisesta luototuksesta 1133/2002
- Laki toimeentulotuesta 1412/1997
- Laki työllistymisen monialaisesta edistämisestä 381/2023
- Laki sosiaali- ja terveydenhuollon valvonnasta 741/2023

- Lindh, Jari 2022: Suunnitelmallisen aikuissosiaalityön kehittämishaasteet Tornion työikäisten sosiaalipalveluissa. Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen julkaisusarja 51. Rovaniemi. https://lapitoy.sharepoint.com/:b:/s/Virtu-tiedostomateriaali/EX80O51IhUBBvvt_pwgR2JMBOS77wMI_VMF6U-yMc2u7O_g?e=62TGOA
- Liukko, Eeva 2019: Erityistä tukea tarvitseva henkilö palvelujärjestelmässä. Palvelupolut kuntoon -hankkeen seminaari 18.11.2019, Jyväskylä. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. <https://koskeverkko.fi/wp-content/uploads/2020/02/Eeva-Liukko-PAKUseminaari-181119-Jyv%C3%A4skyl%C3%A4.pdf>
- Liukko, Eeva & Muurinen, Heidi & Kokkonen, Tuomo & Santalahti, Ville 2022: Vaikuttava rakenteellinen sosiaalityö. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Raportti 1/2022. Helsinki. <https://www.julkari.fi/handle/10024/143940>
- Sosiaalihuoltolain soveltamisopas 2017. Sosiaali ja terveysministeriön julkaisu 2017 : 5. Sosiaali- ja terveysministeriö, Helsinki.
- Sosiaalihuoltolaki 1301/2014.
- Tanner, Nina & Kivipelto, Minna 2022: AVAIN-mittarin käyttö aikuissosiaalityössä. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Ohjaus 3/2022. Helsinki. <https://www.julkari.fi/handle/10024/144880>
- Zechner, Minna 2019: Näkökulmia palvelutarpeen arviointiin. (Toim.) Seinäjoen ammattikorkeakoulu. 2019. <https://www.theseus.fi/handle/10024/226365>

A series of 20 horizontal blue lines for writing, spaced evenly down the page.

A series of 20 horizontal blue lines for writing, spaced evenly down the page.

A series of 20 horizontal blue lines for writing, spaced evenly down the page.

A series of 20 horizontal blue lines for writing, spaced evenly down the page.

A series of 20 horizontal blue lines for writing, spanning the width of the page.

53 Pohjois-Suomen sosiaalialan
osaamiskeskuksen julkaisusarja